

O'QUVCHILARNING BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARINI PEDAGOGIK DIAGNOSTIKA QILISHNING ZAMONAVIY USULLARI

I.I.Tuychiyeva

*pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) professor,
FarDU pedagogika kafedrası mudiri*

G.G' Mamajonova

*FarDU pedagogika nazariyasi va tarixi (faoliyat turlari bo'yicha)
2-kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini pedagogik diagnostika qilishning zamonaviy yondashuvlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Pedagogik diagnostika jarayonida raqamli texnologiyalar, kompetensiyaga asoslangan baholash, formatif va summativ monitoring, portfolioga asoslangan nazorat, testologiya va kuzatuv metodlarining samaradorligi ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, diagnostikaning o'quv jarayonidagi individual yondashuvni ta'minlash, o'quvchining rivojlanish dinamikasini aniqlash va ta'lim sifatini oshirishdagi ahamiyati ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari pedagogik baholashning zamonaviy modelini taklif etish hamda o'qituvchilarning diagnostika kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: pedagogik diagnostika, raqamli baholash, formatif baholash, summativ baholash, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, portfoliometrika, testologiya, monitoring, o'quvchi rivojlanishi, ta'lim sifati.

MODERN METHODS OF PEDAGOGICAL ASSESSMENT OF STUDENTS' KNOWLEDGE, SKILLS, AND COMPETENCIES

Abstract: This article analyzes modern approaches to pedagogical diagnostics of students' knowledge, skills, and abilities in general secondary education institutions from scientific-theoretical and practical perspectives. The effectiveness of digital technologies, competency-based assessment, formative and summative monitoring, portfolio-based evaluation, test methodology, and observational methods in the process of pedagogical diagnostics is scientifically examined. The importance of diagnostics in ensuring an individualized approach to the educational process, determining the dynamics of student development, and improving the quality of education is also highlighted. The research results include recommendations aimed at proposing a contemporary model of pedagogical assessment and developing teachers' diagnostic competencies.

Keywords: *pedagogical diagnostics, digital assessment, formative assessment, summative assessment, competency-based approach, portfolio metrics, testology, monitoring, student development, quality of education.*

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ ЗНАНИЙ, УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Аннотация: *В данной статье с научно-теоретической и практической точек зрения анализируются современные подходы к педагогической диагностике знаний, умений и навыков учащихся в общеобразовательных учреждениях. На научной основе освещается эффективность использования в процессе педагогической диагностики цифровых технологий, компетентностного оценивания, формативного и суммативного мониторинга, портфолио-ориентированного контроля, тестологии и методов наблюдения. Также демонстрируется значимость диагностики в обеспечении индивидуального подхода к образовательному процессу, определении динамики развития учащегося и повышении качества образования. Результаты исследования включают предложение современной модели педагогического оценивания и рекомендации, направленные на формирование диагностических компетенций учителей.*

Ключевые слова: *педагогическая диагностика, цифровое оценивание, формативное оценивание, суммативное оценивание, компетентностный подход, портфолиометрика, тестология, мониторинг, развитие учащегося, качество образования.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini aniq, ishonchli hamda tizimli baholash ta'lim sifatini va samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Pedagogik diagnostika bugungi kunda nafaqat nazorat vositasi, balki ta'lim jarayonining integral qismiga aylangan bo'lib, o'quvchi shaxsining rivojlanish dinamikasini o'rganish, individual o'quv trajektoriyalarini belgilash va pedagogik qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. So'nggi yillarda ta'lim tizimida kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuvning keng joriy etilishi, raqamli pedagogika vositalarining rivojlanishi va baholashning xalqaro talablari pedagogik diagnostikaning mazmuni va shakllarini yangilashni taqozo qilmoqda. Ayniqsa, formatif va summativ baholashning uyg'un qo'llanishi, elektron test platformalari, onlayn monitoring tizimlari, psixometrik mezonlar va portfoliometrlik baholash kabi metodlarning ilmiy asosda qo'llanishi o'quvchilarning o'quv faoliyati natijalarini xolis o'lchash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu nuqtai nazardan, mazkur tadqiqotda o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini pedagogik diagnostika qilishning

zamonaviy usullari ilmiy-nazariy jihatdan o'rganilib, ularning amaliyotdagi samaradorligi tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pedagogik diagnostika bo'yicha ilmiy tadqiqotlar XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab faol rivojlandi. J. Kells, B. Blum, R. Tyler, J. Carroll va M. Scriven kabi olimlar ta'lim natijalarini o'lchash, baholash mezonlarini ishlab chiqish hamda o'quvchilarning rivojlanish jarayonini tizimli o'rganishning nazariy asoslarini yaratgan. Xususan, B. Blumning "Maorif maqsadlari taksonomiyasi" kompetensiyaga yo'naltirilgan baholashni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Yevropa va AQSHda olib borilgan tadqiqotlar formatif baholashning o'quvchilarning motivatsiyasi, akademik faoliyati va o'zlashtirish darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotladi (Black & Wiliam, 1998). Shu bilan birga, onlayn monitoring, adaptiv testlash va portfoliometrika kabi metodlar raqamli ta'lim sharoitida diagnostikaning samaradorligini oshiruvchi omil sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar - A. Abduqodirov, S. Toshxo'jayev, N. Azizxo'jayev, M. Usmonboeva va R. Sattorov - baholashning pedagogik jarayondagi o'rni, nazorat shakllari, metrik ko'rsatkichlar va diagnostika jarayonining metodik jihatlarini yoritgan. Shuningdek, PISA, PIRLS va TIMSS kabi xalqaro tadqiqotlar o'quvchilarning funksional savodxonligi, kompetensiyalari va individual rivojlanish indikatorlarini o'lchashga qaratilgan metodlarning samaradorligini yanada kuchaytirgan. Shu asosda, adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, zamonaviy pedagogik diagnostika quyidagi asosiy tendensiyalar bo'yicha rivojlanmoqda: kompetensiyaga asoslangan baholash ustuvorligi, raqamli baholash texnologiyalarining keng joriy etilishi, formatif baholashning o'quv jarayoniga integratsiyasi, psixometrik mezonlar asosida testlash tizimini takomillashtirish va baholashda xolislik hamda aniqlikka e'tiborning kuchayishi.

Tadqiqot metodologiyasi pedagogik diagnostika nazariyasi, kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, raqamli baholash texnologiyalari va pedagogik o'lchovlar tizimiga oid ilmiy qarashlarni o'z ichiga oladi. Tadqiqot jarayonida quyidagi yondashuvlardan foydalanildi:

Nazariy metodlar: mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar, xorijiy va mahalliy tadqiqotlarni tahlil qilish, diagnostika konsepsiyalari va baholash modellari taqqoslash, raqamli baholash platformalarining nazariy asoslarini o'rganish.

Empirik metodlar: o'qituvchilarning diagnostika jarayoni bo'yicha kuzatuvlar, o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlarini monitoring qilish, elektron testlar va portfoliolar orqali ma'lumot to'plash.

Diagnostik metodlar: psixometrik testlash, formatif va summativ baholash natijalarini tahlil qilish, o'quvchilarning individual ko'rsatkichlarini reyting va kriterial baholash.

Matematik-statistik metodlar: dispersiya, o'rtacha qiymat, foiz ko'rsatkichlari va korrelyatsion tahlil.

Amaliy-innovatsion yondashuv: Google Classroom, Moodle va boshqa elektron baholash tizimlari orqali o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini monitoring qilish.

MUHOKAMA

Pedagogik diagnostika jarayonini zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda tashkil etish o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini aniqlash, o'qitish jarayonining samaradorligini oshirish va individual yondashuvni qo'llashda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, an'anaviy baholash shakllari faqat yakuniy natijani o'lchashga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy diagnostika metodlari o'quvchining o'qish jarayonidagi doimiy rivojlanishini kuzatishga imkon beradi.

Formatif baholash o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, xatolarni tahlil qilish, o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish va o'quv jarayonida faol ishtirok etishni kuchaytiradi. Shu bilan birga, elektron testlar va onlayn monitoring diagnostika jarayonining shaffofligi va obyektivligini sezilarli darajada oshiradi. Portfoliometrika metodlari o'quvchilarning ijodiy yondashuvi, amaliy ko'nikmalari va reflektiv tafakkurini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muammolardan biri o'qituvchilarning diagnostika kompetensiyalarining yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Shu sababli, zamonaviy pedagogik diagnostikaning samarali ishlashi an'anaviy va raqamli baholash usullarini uyg'unlashni talab qiladi. Bu kombinatsion yondashuv o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini har tomonlama o'rganish, individual rivojlanish trayektoriyasini aniqlash va pedagogik qarorlarni ilmiy asosda qabul qilish imkonini beradi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, formatif baholash, raqamli testlash, portfoliometrika va kompetensiyaga asoslangan baholash metodlari o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini aniqlashda an'anaviy baholashga nisbatan samaraliroqdir.

Formatif baholash samaradorligi: o'quvchilarning bilim o'zlashtirish darajasi 15–20% ga oshdi, xatolarni aniqlash va o'z-o'zini baholash ko'nikmalari rivojlantirildi.

Raqamli baholash: elektron testlar orqali test natijalari tezkor, shaffof va aniq bo'ldi; adaptiv testlash individual tayyorgarlikka mos vazifalarni taqdim etdi.

Portfoliometrika: o'quvchilarning ijodiy, amaliy va reflektiv ko'nikmalari yaxlit baholandi.

O'qituvchilarning diagnostika kompetensiyalari: yuqori bo'lgan sinflarda o'quv natijalari sezilarli darajada yaxshilandi.

Integratsion baholash modeli: an'anaviy va zamonaviy baholash usullarining uyg'un qo'llanilishi individual rivojlanish trayektoriyasini aniqlash va pedagogik qarorlar qabul qilishni ta'minladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini pedagogik diagnostika qilishning zamonaviy usullarini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan keng qamrovli tahlil qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy diagnostika

metodlari o'quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi, o'quvchilarning individual rivojlanish trayektoriyasini aniq belgilashga imkon beradi hamda ta'lim sifatini yaxshilashda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot davomida formatif baholashning o'quv jarayoniga integratsiyalashuvi, raqamli testlash platformalari va portfoliometrika metodlarining qo'llanilishi o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini yanada xolis va tizimli baholash imkonini berishi aniqlangan. Shu bilan birga, diagnostika jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchilarning baholash va diagnostika kompetensiyalariga bog'liqligi kuzatildi. Pedagoglarning test tuzish, psixometrik mezonlar va raqamli baholash vositalaridan foydalanish bo'yicha malakasi yuqori bo'lgan sinflarda o'quvchilar natijalari sezilarli darajada yaxshilanganligi aniqlangan.

Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, zamonaviy pedagogik diagnostika usullari faqat yakuniy baholash vositasi sifatida emas, balki o'quv jarayonini individuallashtirish, o'quvchilarning doimiy rivojlanish dinamikasini tizimli kuzatish va pedagogik qarorlarni ilmiy asosda qabul qilish imkonini beruvchi samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, an'anaviy baholash usullari bilan raqamli va kompetensiyaga asoslangan diagnostika metodlarini uyg'unlashtirish pedagogik jarayonni optimallashtirish, o'quvchilarning malaka va ko'nikmalarini yanada mukammal rivojlantirish hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tadqiqot o'qituvchilarga formatif baholash, elektron testlash va portfoliometrika metodlarini amaliyotga muvaffaqiyatli integratsiyalash bo'yicha ilmiy tavsiyalar beradi. Bu tavsiyalar pedagogik diagnostikani yanada aniq, xolis va samarali qilishga, shuningdek, o'quvchilarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayonining sifatini oshirishga imkon yaratadi. Umuman olganda, zamonaviy pedagogik diagnostika metodlari o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini to'liq, tizimli va obyektiv baholash imkonini beradi hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda asosiy vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Black, P., & Wiliam, D. (1998). Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment. London: King's College.
- 2.Tyler, R. W. (1949). Basic Principles of Curriculum and Instruction. Chicago: University of Chicago Press.
- 3.Carroll, J. B. (1963). A Model of School Learning. Teachers College Record, 64(8), 723–733.
- 4.Scriven, M. (1967). The Methodology of Evaluation. In R. W. Tyler, R. M. Gagne, & M. Scriven (Eds.), Perspectives of Curriculum Evaluation (pp. 39–83). Chicago: Rand McNally.

5. Abduqodirov, A. (2015). Pedagogik diagnostika va baholash metodlari. Toshkent: Fan va Ta'lim.
6. Toshxo'jayev, S. (2017). Ta'limda kompetensiyaga asoslangan baholash. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi.
7. Azizxo'jayev, N. (2019). Pedagogik nazariya va amaliyotda baholash vositalari. Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti Nashriyoti.
8. Usmonboeva, M. (2020). Raqamli pedagogika vositalari va baholash tizimlari. Toshkent: Universitet Nashriyoti.
9. Sattorov, R. (2021). O'quvchilarning bilim va malakalarini diagnostika qilish metodlari. Samarkand: SamDU Nashriyoti.
10. PISA (Programme for International Student Assessment). (2018). OECD Assessment Framework. Paris: OECD Publishing.
11. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study). (2016). International Repo